

Ірина Іванівна Бойко

к. психол. н.,

доцент, завідувач кафедри психології

КЗ «Житомирський ОППО» ЖОР

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦЯ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

За роки реформування освіти в Україні пересічний педагог пережив та переживає у цьому зв'язку не лише життєву кризу, а й професійну, що не може не впливати на якість його професійної діяльності в цілому. За таких умов очевидною стає *актуальність* та доцільність аналізу проблем формування професіоналізму, ідентичності професіонала та феномену психологічного супроводу його професіогенезу у системі післядипломної освіти. Відтак, для аналізу проблем професіогенезу ми звертаємося до положень про науку: як спеціальну форму мислення, усвідомлення тієї чи іншої сфери об'єктивної дійсності яка має свій, тільки їй властивий категоріальний апарат [1]; наука як відкрита самоорганізуюча система, що дозволяє розглядати досліджувані явища в динаміці свого становлення [4]. Вивченню проблем професіоналізму присвячені роботи А.К. Маркова, Т.М. Буякас А.О., Деркача В.О. Толочка та інших.

Наше вихідне *припущення* полягає в тому, що повнота дослідження феномену професіогенезу в умовах післядипломної професійної освіти може бути досягнута в тому випадку, якщо розглядати його як форму прояву самоорганізації професіонала як цілісної психологічної системи. Тільки з точки зору системного бачення людини можна говорити про її самоорганізацію, оскільки поза такого підходу саме поняття самоорганізації втрачає всякий сенс – вона є насамперед властивість і ознака системи, яка самоорганізовується. Зокрема, ідея теорії психологічних систем полягає у системному визначенні людини як

предмета психологічного пізнання. Можливості теорії психологічних систем, стосовно до проблеми особистісно-професійного становлення, дозволяють, наразі, вирішити методологічні складності здійснення психологічного супроводу професіогенезу в післядипломній педагогічній освіті, які пов'язані зі зверненням до самоорганізуючої системи, що передбачає досягнення більш оптимального способу організації.

Інтерес до проблеми психологічного супроводу професіогенезу виводить нас за межі вузьких наукових сфер, оскільки потребує аналізу і обліку всього обсягу чинників, які задіяні у цьому процесі – як діяльності, як ціннісно-сислової бази власне людського існування. І саме система виробляє, породжує чинники, які визначають саморух, еволюцію за межі, які обмежують її розвиток внутрішніх і зовнішніх чинників. Стає очевидною можливість розглядати соціальні взаємодії, які змінюють самоорганізацію людини, як психологічну систему. У контексті теорії психологічних систем це можна розуміти як появу таких новоутворень в психологічних системах, які включаються в подальшу детермінацію розвитку системи; самоорганізація починає виступати як організація розвитку. Тому стає очевидним той факт, що цей процес детермінований як зовнішніми так і внутрішніми чинниками, оскільки новоутворення в психологічних системах педпрацівника є результатом боротьби протиріч між освітнім середовищем та професіоналізмом педагога (професійною компетентністю, зокрема, психологічною компетентністю, психологічною готовністю та здатністю педагога до саморозвитку) в реформуючій та рухливій інноваційній системі освіти [4].

Отже, реалізація психологічного супроводу професіогенезу педпрацівника передбачає, насамперед, визначення та аналіз основних понять та джерел активності, зміна яких визначає і зміст діяльності, спрямованої на творення людиною самої себе і збереження власної цілісності та професійної ідентичності. Розуміючи професіогенез в найзагальнішому вигляді як адекватний для людини, наділеної свідомістю,

процес саморозвитку, який характеризується прогресивною спрямованістю (конструктивна інтенція), інтенсивністю (лавиноподібний динамізм), принциповою незавершеністю (відкритість до наступного витка розвитку), ми вважаємо його іманентною, інваріантною ознакою, відповідним природі людини. У цьому контенті очевидним стає те, що основними категорійними поняттями у розумінні змісту професіогенезу фахівця, на нашу думку, є поняття професіоналізму, компетентності, професійної майстерності та свідомості (самосвідомості), поняття психологічного супроводу. *Метою* нашої роботи є аналіз цих понять.

1. *Поняття професіоналізму.* Науковці визначають професіоналізм [3]: як інтегральну якість (новоутворення) суб'єкта праці, що характеризує продуктивне виконання професійних завдань, яке зумовлене творчою самодіяльністю і високим рівнем професійної самоактуалізації; як систему, що складається з чотирьох взаємозалежних підсистем: професіоналізму особистості, професіоналізму діяльності, нормативності діяльності і поведінки та продуктивної Я-концепції.

2. *Поняття компетентності.* Суміжним із професіоналізмом є поняття компетентності – сукупність знань, поінформованості, авторитету в якій-небудь області. Структура і зміст професійної компетентності визначаються специфікою праці. Виділяють такі види професійної компетентності [3]: спеціальна компетентність, соціальна компетентність, особистісна компетентність, індивідуальна компетентність. У професіях типу "людина-людина" особливого значення набуває підсистема психологічної компетентності (сюди відносяться: соціально-перцептивна, соціально-психологічна, аутопсихологічна, комунікативна, психолого-педагогічна; рефлексивна, акмеологічна та когнітивна.

3. *Поняття професійної майстерності та свідомості (самосвідомості).* Професійна майстерність розглядається як психічне утворення, яке виявляється у високому рівні розвитку знань, навичок, вмінь, індивідуально-типологічних особливостей та якостей особистості,

що забезпечують її успіх у даній професійній діяльності [3]. Професійна самосвідомість – це самосвідомість людини, для якої конкретна трудова діяльність є головним засобом ствердження почуття власної гідності, особистості що відбулася [3]. Як особлива форма свідомості, професійна свідомість змінюється разом із професійним розвитком особистості. Професійна свідомість репрезентує характер і рівень професіогенезу, і є необхідною для виконання професійних функцій [3].

4. *Поняття психологічного забезпечення та супроводу.* Соціально-психологічне забезпечення розглядається: як комплекс заходів і засобів соціально-психологічного впливу на психіку особи з метою формування, підтримки та відновлення оптимальної працездатності фахівця в повсякденних й екстремальних умовах [1]; як забезпечення зниження нервово-психічної нестійкості, ситуативної та особистісної тривожності, подолання вираженої втоми та перевтоми фахівців під час робочих циклів, забезпечення адекватної та прискореної адаптації до умов професійної діяльності [5]. Поняття «супровід», у Великому тлумачному словнику української мови, розглядається як дія за значенням супроводжувати, тобто у (в) супроводі когось, чиємусь товаристві, під охороною, а ще вказується, що супровід – це те, що супроводить якусь дію, явище, охороняє когось [2, с. 728]; супровід можна розглядати з різних ракурсів, тобто як процес, метод або систему діяльності психолога [3]. Про психологічний супровід навчально-виховного процесу йдеться у багатьох дослідженнях вітчизняної психології та педагогіки де його визначають як: «сприяння», «співдіяння»; як система професійної діяльності психолога, спрямована на створення соціально-психологічних умов для успішного навчання і психічного розвитку дитини в ситуаціях шкільної взаємодії [1, с. 20]; як система професійної діяльності педагога, психолога, яка скерована на створення умов для позитивного розвитку взаємин дітей та дорослих в освітній ситуації, психологічний та психічний розвиток дитини з орієнтацією на зону її найближчого розвитку [4, с. 15]; як процес, як

цілісну систему організаційних, діагностичних, корекційних і профілактичних заходів з обов'язковим урахуванням вікової психології, формування й корекції професійного розвитку суб'єкта професійної діяльності [3]; як система способів і методів, які сприяють самовизначенню суб'єкта діяльності, відповідальність за дії у якій він несе сам [3]; як особлива форма допомоги у вирішенні проблем.

Отже, теоретичний аналіз проблеми психологічного супроводу підвищення професійної компетентності педпрацівників дає змогу зробити наступні *висновки*: поняття «психологічний супровід» можна операціоналізувати як комплексний метод, що забезпечує зовнішні умови для прийняття оптимальних рішень суб'єктом діяльності в різних ситуаціях життєвого вибору; дослідження специфічних функцій сприяння становленню фахівця, його особистісного та професійного зростання, – психологічного супроводу професіогенезу педпрацівників, – ще не стало предметом спеціального глибокого наукового дослідження.

Наступний крок у висвітленні проблем професіогенезу лежить, на нашу думку, у теоретичному і практичному вирішенні комплексу питань, серед яких найбільшу актуальність набуває визначення і створення освітніх умов, за яких, по-перше, педагог у процесі професіогенезу є не просто педагогом, а формується і розвивається майстром; по-друге, накопичений потенціал забезпечує поступальний саморозвиток.

ЛІТЕРАТУРА

1. А. Ауэрбах, Р. Корсини. Психологическая энциклопедия. СПб: Питер, 2006.- 1096 с.
2. Эриксон Э. Генезис профессиональной идентичности. М.: Прогресс, 2006. - 344 с.
3. Кокун О.М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця: Монографія. – К.: ДП "Інформ.-аналіт. агенство", 2012. – 200 с. <http://lib.iitta.gov.ua/1651/>
4. Клочко В. Е. Самоорганизация в психологических системах: проблемы становления ментального пространства личности (введение в транспективный анализ). Томск. Изд-во Том. ун-та. 2005. С. 189 - 197.
5. Шнейдер Л.Б. Профессиональная идентичность. Монография. - М., МОСУ, 2001. - 256 с.